

SOCIAL WORK IN CITIES IN THE MIDDLE AGES IN TRANSYLVANIA

Sorin Bulboacă

Assist. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad

Abstract: The study aims to explain, based on the investigation of sources and literature, several issues relating to the history of social work in cities in Transylvania, in the Middle Ages. Medieval guilds had serious concerns focused on support and social protection of craftsmen family ill or deceased. Statutes regulating the situation accurately and widows, each guild craftsman wife acting under what conditions could carry on the craft. Almost all regulations refer to funeral guild members, describing in minute detail the nature and size of the aid.

These forms of relief are similar in money relations manifested in our time of death insurances. With the Protestant Reformation, the money from the fines levied for violation regulililor guilds are generally intended to charity. Gradually, many guilds in Transylvania, in the sixteenth century, began to pay an annual fee, which was destined poor maintenance.

Petrus Haller's initiative in 1555 in Sibiu, was issued a municipal decision to establish a fund of mercy in fact an emergency fund that could be called upon in crisis situations. Priests, wealthy city dwellers, even the poorest people have contributed to this fund whose notes have been preserved. Social assistance has thus become the problem of all the town's citizens. The operation of this fund has made Sibiu farther toward the modern system of social work.

In Transylvania, the Dominican monks founded monasteries and hospitals (holy usually St. Elizabeth of Hungary) and care and lepers. In the Middle Ages, St. Elizabeth was regarded by Catholics as the patron of lepers. Hospital in Sibiu in 1467 more sheltered lepers. The latter had a "home" to their near Dominican monastery gate and near Elizabeth. Leper house in Braşov dating from the thirteenth century and in 1413 some of Michael Weidenbach sending one florin as alms Friendly lepers. In the sixteenth century, the leper house in Brasov, called "domunculus leprosorum" (1539) was located next to the channel Timis, over the stone bridge. In 1550, the

hospital in Bistrita was known as a leper hospital, located near the city gate that led into the district which will be called later "lower city".

Keywords: city, social work, poor people, guild, lepers

Studiul își propune să explice aspectele reprezentative referitoare la asistența socială în orașele din Transilvania, în Evul Mediu, fără a intenționa o abordare exhaustivă.

În momentele de început, asistența socială din cadrul breslelor din Transilvania se concretiza printr-un ajutor personal și material, bănesc. Odată cu consolidarea breslelor, în statutele lor, un rol tot mai important este acordat dispozițiilor legate de ajutorarea membrilor lor aflați în dificultate¹. Statutele breslelor cuprind și reglementări referitoare la membri ajunși la anaghie sau bolnavi. Dacă se îmbolnăvea un meșter, bresla se îngrijea ca munca să continue cu ajutorul și implicarea altui meșter. S-a decis ca ucenicii aflați în stagiul de calfă să-l păzească, pe rând, pe meșterul bolnav. Statutele reglementau cu exactitate și situația văduvelor, fiecare breaslă hotărând în ce condiții nevasta meșterului putea duce mai departe meșteșugul. Aproape toate reglementările fac referiri la înmormântarea membrilor breslelor, descriind în cele mai mici amănunte natura și locul ajutorului².

În statutele breslelor din Transilvania medievală se regăsesc prevederi care fundamentează relații asemănătoare celor care se derulează prin societățile de asigurări moderne. În cadrul breslelor, fiecare membru era obligat să plătească o taxă de înscriere, ulterior cotizații periodice, proces similar cu plata primelor de asigurare de viață moderne, unde asiguratul plătește prime pe toată durata asigurării³. În cazul breslelor ardeleni, sumele astfel constituite erau utilizate pentru susținerea cheltuielilor de înmormântare în cazul decesului unui membru sărac al breslei, respectiv pentru plata de ajutorare din "lada breslei", pentru văduva și copiii meșterului răposat. Aceste forme de într-ajutorare sunt asemănătoare relațiilor bănești ce se

¹ Enikő Ruzs- Fogarasi, *Grija pentru cel aflat în dificultate la Cluj până la Reforma religioasă*, în „Identitate și alteritate”, 4, Studii de istorie politică și culturală, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2007, p. 11.

² *Ibidem*, p. 11-12.

³ Comparația este realizată de un specialist în domeniul finanțelor publice și asigurărilor, Bogdan Narcis Fîrțescu, *Coordonate ale activității de asigurare din România în secolul al XIX-lea*, în Laurențiu Rădvan, Bogdan Căpraru (editori), *Orașele, orașenii și banii: atitudini, activități, instituții, implicații (sec. XVI-XIX)*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2011, p. 368.

manifestă în vremea noastră în cazul *asigurărilor de deces* (Bogdan Narcis Fîrțescu). În cazul morții unui membru al breslei, ceilalți trebuiau să asigure cheltuielile de înmormântare, dacă rudele celui răposat nu dispuneau de resursele bănești necesare, iar copiii meșterilor decedați erau considerați membri ai bresșei (înainte de a deveni meșteri), dacă văduva contribuia (anual sau o singură dată) cu dani în natură în folosul breslei respective (de exemplu o anumită cantitate de ceară)⁴.

O dată cu Reforma protestantă, banii din amenzile percepute pentru încălcarea regulilor breslelor sunt destinați în general unor scopuri caritabile. Conform Statutului uniunii breslelor curelarilor referitoare la calfe (1555) ucenicul care dorea să devină calfă a curelarilor trebuia să plătească 1,50 florini, din care jumătatea de florin urma să fie dată meșterilor pentru a fi ajutate calfele, în situația în care se îmbolnăveau. În mod similar, statutul pentru calfele cositorarilor decisese ca jumătate din amenzi să fie depusă în lada breslei sau frăției, inclusiv în scopuri caritabile. Treptat, mai multe bresle din Transilvania, în veacul al XVI-lea, începeau să plătească o sumă anuală, care era destinată întreținerii săracilor. Un exemplu în acest sens îl reprezintă breasla croitorilor, care plăteau anual pentru bolta de vânzare, iar banii erau utilizați pentru ajutorarea săracilor⁵.

La inițiativa lui Petrus Haller, în 1555, în Sibiu, a fost emisă o hotărâre municipală pentru crearea unui fond al milei, de fapt un fond de urgență la care să se poată apela în situații de criză. Preoți, orășeni bogați, chiar și oameni mai săraci au contribuit la acest fond, ale cărui însemnări s-au păstrat. Asistența socială a devenit astfel problema tuturor cetățenilor orașului. Funcționarea acestui fond a făcut ca Sibiu să treacă spre sistemul modern al asistenței sociale⁶. În cadrul orașelor săsești din Transilvani, în veacul al XVI-lea, calfele și meșterii care își abandonau soția și copiii era excluși din breaslă (conform Statutului bărbierilor din 1550 și Statutului postăvarilor din 1560)⁷. Breslele doreau să controleze comportamentul meșterilor, dar mai ales al calfelor și

⁴ Ștefan Pascu, *Meștesugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei Române, București, 1954, p. 260-261.

⁵ Detalii la Maria Crăciun, *Prețul păcatului: faptă și pedeapsă în orașele Transilvaniei secolului al XVI-lea*, în Laurențiu Rădvan, Bogdan Căpraru (editori), *Orașele, orășenii și banii: atitudini, activități, instituții implicate (sec. XVI-XIX)*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2011, p. 49-50.

⁶ Enikő Rusz- Fogarasi, *Asistența socială și orașele în Transilvania epocii Principatului*, în "Historia Urbana", tomul XVIII, 2010, p. 5-9.

⁷ Maria Crăciun, *op.cit.*, p. 29-30, 32.

al ucenicilor în situații care afectau bunăstarea, siguranța și respectabilitatea familiei. După Reforma protestantă, desfrâul și adulterul nu mai erau pedepsite prin amendă, ci mult mai sever, prin excluderea din breaslă⁸.

În orașul Brașov, în veacul al XVI-lea, Johannes Honterus, în **Regulamentul bisericesc al tuturor germanilor din Transilvania** (1547), remarcă faptul că oameni bolnavi, săraci sau bătrâni zac peste tot pe străzi, pe frig și ploaie, cerând ajutor și de pomană⁹. Mențiunile din registrele de impunere fiscală permit o privire asupra viații celor mai săraci locuitori ai orașului Brașov. Sunt consemnate scutiri de impozite "din cauza sărăciei", „a bătrâneții”, „a infirmității”. Unii brașoveni care nu își puteau plăti impozitele erau obligați să presteze muncă gratuită în beneficiul orașului, alții erau obligați ca, în locul impozitului, să-i ofere perceptorului un zălog. Astfel de cazuri erau numeroase, unii săraci brașoveni dând ca zălog "tunica mulieris" (rochia soției), alții dădeau nasturi, ștergare sau paftaua de la veșmintele de mers la biserică ale nevestei etc.¹⁰.

În Brașov, în Evul Mediu, locuiau și orășeni care nu se puteau întreține prin munca proprie: orfani și vârstnici, bolnavi și infirmi, a căror întreținere cădea în seama comunității urbane. În acest scop, în Brașov funcționau 2 spitale, spitalul săracilor (situat între zidurile orașului) și leprozeria (așezată dincolo de ziduri). Spitalul din Brașov și leprozeria erau înzestrate din abundență prin pomeni, dani și moșteniri lăsate de cetățenii înstăriți ai orașului, dețineau mori, terenuri arabile și vii, astfel se puteau achita cu succes de misiunea lor caritabilă¹¹.

La Cluj, așezămintele ospitaliere se aflau sub administrarea comunității orășenești, dar referiri la relația acestor instituții cu biserica lipsesc cu desăvârșire până spre sfârșitul veacului al XVII-lea. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cele două așezăminte ospitaliere din Cluj au fost contopite iar după 1670 încep să fie amintiți preoții ai așezământului ospitalier. La început datele sunt sporadice, din ele rezultând că preoții erau plătiți din când din veniturile parohiale, când din cele ale așezământului ospitalier.

⁸ *Ibidem*, p. 44.

⁹ Apud Maja Philippi, *Structura socială a Brașovului în evul mediu*, în vol. ****Transilvania și sașii ardeleni în istoriografie. Din publicațiile Asociației de Studii Transilvane Heidelberg*, Editura Hora, Sibiu, 2001, p. 151.

¹⁰ *Ibidem*, p. 159.

¹¹ *Ibidem*, p. 160.

Din 1678, instituția de caritate din Cluj plătește 2 preoți, unul calvin și celălalt unitarian, cu câte 4 cuble de grâu și cu 4 florini pe an. Acești preoți erau plătiți, pentru a activa împreună cu personalul așezământului ospitalier, cu siguranță să officieze slujbe, să ofere sprijin moral și consiliere celor aflați în suferință. Acești preoți officiau slujbele de înmormântare pentru cei din așezământul ospitalier și pentru străinii care își găseau sfârșitul la Cluj¹². Încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea, cele două biserici protestante își împart rolul de asistență socială, deoarece în acea vreme numai aceste două confesiuni erau reprezentate în consiliul orașului. La mijlocul secolului al XVIII-lea, la ordinul împărătesei Maria Tereza, așezământul ospitalier din Cluj a fost pus sub administrarea bisericii catolice.

Preoților catolici le era interzis să officieze căsătorii în ascuns, ceremoniile nupțiale urmând a avea loc numai în biserică¹³. În orașele săsești din Transilvania, acuzația de *curvășărie* era exprimată și în cazul adulterului ori al concubinajului. Jignirile publice la adresa persoanelor (mai ales femeilor) cărora li se reproșa un comportament sexual deviant reprezentau, în consens cu prescripțiile vestimentare din epocă, cele mai importante aspecte ale eforturilor pentru impunerea noilor concepte morale protestante în domeniul public și privat¹⁴.

În veacurile XVI-XVII, o categorie de delikte foarte des pedepsite în scaunele săsești este cea a infracțiunilor referitoare la **viața sexuală**. Sub influența Reformei protestante, delicturile respective erau clar delimitate și de Codul penal al *Statutelor municipale*, deosebindu-se desfrânarea simplă, desfrânarea soților (adulter), bigamie, prostituția (pentru bani), codoșia, seducția și violul. Faptele desfrâului erau pedepsite atât de autoritățile municipale săsești, cât și de Biserică. Cu toate încercările de a se opune căsătoriilor clandestine și celor încheiate în secret, Biserica a fost nevoită să tolereze concubinajul, încercând să unească tinerii cât mai repede în legătura căsătoriei. Atât autoritățile civile, cât și Biserica luterană, încă de la sfârșitul secolului al

¹² Enikő Rűsz-Fogarasi, *Asistența socială și biserica de la medieval la modern, de la general european la regional transilvănean*, în "Historia Urbana", tomul XVII, p. 73- 85.

^{13***} *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), Editura Științifică, București, 1973, p. 267-268.

¹⁴ Robert Born, *Coexistența etniilor și a confesiunilor din Transilvania, reprezentată în cărțile de costume și în vedutele urbane din secolul al XVII-lea până în secolul al XIX-lea*, în Joachim Bahlche, Konrad Gundisch (editori), *Toleranță, coexistență, antagonism. Percepții ale diversității religioase în Transilvania, între Reformă și Iluminism*, Editura Mega, Cluj – Napoca, 2013, p. 188.

XVI-lea, au adoptat statute comune în apărarea căsătoriei, condamnând sever desfrânarea și concubinajul. O parte din amenziile hotărâte de judecătoria a fost lăsată casieriei săracilor ¹⁵.

Dar, în afară de proscriserea repetată a delictelor de natură sexuală și de amenziile date, nu există nici un statut orășenesc, nici măcar o decizie simplă a consiliului orășenesc din Sibiu sau din alte orașe săsești care să interzică bordelurile. De cele mai multe ori, delictele sexuale erau descoperite în două situații: corelativ cu un proces pornit pentru insultă și în contextul certurilor pentru pensii alimentare în vederea creșterii copilului născut dintr-o legătură nepermisă¹⁶.

De multe ori, fetele denunțau seducția în speranța căsătoriei (în situația în care feciorul nu își îndeplinea promisiunea), fiind uneori interesate și de obținerea unei pensii alimentare pentru viitorul copil în cazul în care erau însărcinate. Prin acest demers, anturajul fetei respective dorea să preîntâmpine o crimă gravă cum era considerat în epocă, avortul și pruncuciderea. Bărbatul reușea, de cele mai multe ori, să scape de povara întreținerii unui copil, susținând că respectiva fată se culcase și cu alți bărbați. În majoritatea cazurilor, bărbatul se elibera de răspundere, fiind pedepsit, după lege, doar la plata unei amenzi pentru desfrâu de 6 florini.

Dar desfrâul soților (adulterul) constituia o infracțiune gravă, pedepsită ca atare prin moarte (decapitare la bărbați și înecare la femei). Soțul înșelat putea să ceară justiției condamnarea la moarte a soției infidele. Documente care atestă acest obicei se păstrează pentru perioada sfârșitului secolului al XVI-lea și pentru prima jumătate a veacului al XVII-lea, în registrele de amenzi ale judecătoria din Sibiu. De la mijlocul secolului al XVII-lea devine obișnuită răscumpărarea pedepsei cu 40 de florini (plata capului), iar soții, în loc să solicite moartea soțiilor infidele, chiar au garantat câteodată pentru ele¹⁷. Printre infracțiunile sexuale pedepsite de juri se întâlnesc și cazuri de viol, chiar dacă foarte rar, faptele de acest gen nefiind, de obicei, reclamate¹⁸.

¹⁵ Julia Derzsi, *Aspecte și forme ale miciei criminalității în orașul și scaunul Sibiu la începutul secolului al XVII-lea. Modalitățile unei cercetări empirice*, în Laurențiu Rădvan (editor), *Orașe vechi, orașe noi în spațiul românesc. Societate, economie și civilizație urbană în prag de modernitate (sec. XVI- jumătatea sec. XIX)*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2014, p. 48.

¹⁶ *Ibidem*, p. 49.

¹⁷ *Ibidem*, p. 50.

¹⁸ *Ibidem*, p. 51.

În orașele din Transilvania medievală, o preocupare importantă a autorităților urbane dar și a unor filantropi o constituia protecția socială acordată leproșilor. În Transilvania, călugării dominicani au întemeiat mănăstiri și spitale (închinată, de obicei, Sf. Elisabeta a Ungariei) și îngrijeau și **leproși**. În Evul Mediu, Sfânta Elisabeta era considerată de credincioșii catolici drept protectoarea leproșilor¹⁹. Spitalul din **Sibiu** adăpostea în anul 1467 mai mulți leproși. Aceștia din urmă aveau o „casă” a lor, lângă mănăstirea dominicană și în apropiere de poarta Elisabeta. Leproșii aveau în casa lor un îngrijitor, un bărbier numit Pavel Rasor²⁰, autorizat, la 14 februarie 1543, să vândă „casa leproșilor” de pe „via versus leprosos” pantofarului sibian Gheorghe Bechmacher, iar suma de bani obținută urma să fie utilizată pentru nevoile leproșilor²¹. În 24 septembrie 1548, conducerea orașului (senatul Sibiului) dădea o hotărâre referitoare la vecinii leproșilor care posedau heleșteie²².

În 8 mai 1550, un alt îngrijitor al leproșilor din Sibiu, Gheorghe Wrispeck, vindea două iazuri ale leproșilor pentru a putea achita vechi datorii financiare contractate cu îngrijirea bolnavilor²³. Vânzările de bunuri reflectau scăderea numărului leproșilor în veacul al XVI-lea. Așezământul leprozeriei din Sibiu era situat la marginea cetății (poarta Elisabeta), pe un drum important și în apropierea unor surse de apă (iazuri, heleșteie). În biserica leproșilor din Sibiu s-au oficiat liturghii pentru leproși până în anul 1659²⁴.

Leprozeria din orașul **Brașov** datează din secolul al XIII-lea iar în anul 1413 un anume Mihail din Weidenbach trimitea 1 florin ca milostenie pentru leproși. În veacul al XVI-lea, leprozeria din Brașov, numită „domunculus leprosorum”(1539) era situată lângă canalul Timișului, peste podul de piatră (care mai era numit și „ponte leprosorum”), având alături o „piscina circa leprosos”. Leprozeria din Brașov era situată pe un teren mlăștinos, între iazuri. În acest loc a funcționat, până aproape de epoca noastră, o veche biserică luterană și un azil de bătrâne, pe strada fostă Seuchengasse, adică a contagioșilor²⁵.

¹⁹ Nicolae Vătămanu, *De la începuturile medicinei românești*, Editura Științifică, București, 1966, p. 31-32.

²⁰ ****Inventarul protocoalelor primăriei Sibiu (1521-1700)*, București, 1958, p. 29.

²¹ *Ibidem*, p. 31.

²² *Ibidem*, p. 37.

²³ *Ibidem*, p. 39.

²⁴ Nicolae Vătămanu, *op.cit.*, p. 33.

²⁵ *Ibidem*, p. 34-35.

În marginea orașului Sighișoara, într-un loc lăturalnic, se găseau locuințele leproșilor, pe un deal care le purta numele (Siechenberg), lângă un crâng al lor (Siechenbusch) și cu o bisericuță proprie Siechenkirche). În **Sighișoara**, din veacul al XVI-lea se păstrează clădirea Bisericii Fostei Leprozerii, un mic edificiu gotic cu amvon exterior care servea ca locaș de închinare pentru bolnavii de lepră²⁶. Vechea leprozerie (Siechenhaus) este menționată în anul 1575, alături aflându-se biserica, în exteriorul căreia se mai vede amvonul din care preotul vorbea leproșilor și oficia slujbele religioase.

În anul 1550, spitalul din **Bistrița** era cunoscut ca spital de leproși, fiind situat lângă poarta orașului, care dădea în cartierul ce se va numi ulterior „orașul de jos”, casa leproșilor din oraș fiind menționată în anul 1512²⁷. În orașul **Cluj**, în anul 1531, exista un spital de leproși închinat Sfântului Duh, în afara zidurilor orașului. În 19 decembrie 1531, văduva meșterului pietrar Gheorghe din Cluj lăsa o danie călugărilor dominicani și „de asemenea săracilor leproși, sasu bolnavi și infectați de scabie rea, internați în spitalul Sfântul Duh, în afară de zidurile acestui oraș”²⁸. Numărul leproșilor scade în Transilvania, în veacul al XVI-lea. La Sibiu, bunurile leproșilor erau scoase la vânzare în 1543, iar la Brașov, în aceeași perioadă, leprozeria s-a transformat într-un azil de femei bătrâne²⁹.

Concluzii

Deși destul de vag, aspecte de caritate se pot identifica și în activitatea **breslelor medievale**. Odată cu creșterea numărului membrilor breslelor, apare și necesitatea de a oferi sprijin financiar meșterilor și calfelor care s-au îmbolnăvit sau se aflau în dificultate (jafuri, incendii, epidemii). La Cluj, așezămintele ospitaliere se aflau sub administrarea comunității orășenești. În veacurile XVI-XVII, o categorie de delikte foarte des pedepsite în orașele săsești, conform prevederilor statutelor municipale, este cea a infracțiunilor referitoare la viața sexuală (adulter, bigamie, prostituția, codoșia, seducția și violul). În apropierea orașelor medievale

²⁶ *Ibidem*, p. 35.

²⁷ Detalii la Lidia Gross, *O lume izolată: casa leproșilor de lângă Bistrița (1512)*, în vol. *Pe urmele trecutului* (coord. Susana Andea, Ioan Aurel Pop, secr. Alexandru Simon), Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj – Napoca, 2009.

²⁸ Ștefan Pascu, Vladimir Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului*, vol. II (Feudalismul), p. 185-186.

²⁹ Nicolae Vătămanu, *op. cit.*, p. 86.

transilvănene se aflau leprozerii, la Bistrița, Brașov, Cluj, Sibiu, Sighișoara etc., unde leproșii beneficiau de asistență socială, religioasă și financiară.

BIBLIOGRAPHY:

1. ****Călători străini despre Țările Române*, vol. V, volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), Editura Științifică, București, 1973.
2. ****Inventarul protocoalelor primăriei Sibiu (1521-1700)*, București, 1958.
3. Pascu Ștefan, Hanga Vladimir, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului*, vol. II (Feudalismul), București, 1958.
4. Pascu, Ștefan *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei Române, București, 1954.
5. Vătămanu, Nicolae *De la începuturile medicinei românești*, Editura Științifică, București, 1966.
6. Born, Robert *Coexistența etniilor și a confesiunilor din Transilvania, reprezentată în cărțile de costume și în vedutele urbane din secolul al XVII-lea până în secolul al XIX-lea*, în Joachim Bahlche, Konrad Gundisch (editori), *Toleranță, coexistență, antagonism. Percepții ale diversității religioase în Transilvania, între Reformă și Iluminism*, Editura Mega, Cluj – Napoca, 2013, p. 166-199.
7. Crăciun, Maria *Prețul păcatului: faptă și pedeapsă în orașele Transilvaniei secolului al XVI-lea*, în Laurențiu Rădvan, Bogdan Căpraru (editori), *Orașele, orășenii și banii: atitudini, activități, instituții implicate (sec. XVI-XIX)*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2011, p. 15-56.
8. Derzsi, Julia *Aspecte și forme ale micii criminalități în orașul și scaunul Sibiu la începutul secolului al XVII-lea. Modalitățile unei cercetări empirice*, în Laurențiu Rădvan (editor), *Orașe vechi, orașe noi în spațiul românesc. Societate, economie și civilizație urbană în prag de modernitate (sec. XVI- jumătatea sec. XIX)*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2014, p. 31-54.
9. Fîrțescu, Bogdan Narcis *Coordonate ale activității de asigurare din România în secolul al XIX-lea*, în Laurențiu Rădvan, Bogdan Căpraru (editori), *Orașele, orășenii și banii:*

- atitudini, activități, instituții, implicații (sec. XVI-XIX)*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2011, p. 367-373.
10. Gross, Lidia *O lume izolată: casa leproșilor de lângă Bistrița (1512)*, în vol. *Pe urmele trecutului* (coord. Susana Andea, Ioan Aurel Pop, secr. Alexandru Simon), Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj – Napoca, 2009, p. 171-191.
 11. Philippi, Maja *Structura socială a Brașovului în evul mediu*, în vol. ****Transilvania și sașii ardeleni în istoriografie. Din publicațiile Asociației de Studii Transilvane Heidelberg*, Editura Hora, Sibiu, 2001, p. 146-161.
 12. Rűsz-Fogarasi, Enikő, *Asistența socială și biserica de la medieval la modern, de la general european la regional transilvănean*, în "Historia Urbana", tomul XVII, 2009, p. 73- 85.
 13. Rűsz-Fogarasi, Enikő, *Asistența socială și orașele în Transilvania epocii Principatului*, în "Historia Urbana", tomul XVIII, 2010, p. 5-15.
 14. Rűsz-Fogarasi, Enikő, *Grija pentru cel aflat în dificultate la Cluj până la Reforma religioasă*, în „Identitate și alteritate”, 4, Studii de istorie politică și culturală, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2007, p. 9-18.